

повідача Відкритого акціонерного товариства «Укрнафта» про внесення змін до договору оренди землі від 17.12.2009 р. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28589806> [25.03.2013]. – Назва з екрану.

26. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 14.03.2013р. у справі № 5015/4328/12 за позовом прокурора м. Борислава в інтересах держави уповноважений орган: орган місцевого самоврядування, в особі Східницької селищної ради, подав позов до відповідача Відкритого акціонерного товариства «Укрнафта» про внесення змін до договору оренди землі від 17.12.2009р. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30053429> [25.03.2013]. – Назва з екрану.

УДК 347.3

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРІВ CIVIL LEGAL DEFENCE OF SHAREHOLDERS

Січко Д.С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу
юридичного факультету
Чорноморського державного університету імені Петра Могили

У статті розглянуто способи цивільно-правового захисту прав акціонерів в діючому українському законодавстві, а також проаналізовано судову практику щодо найбільш поширених порушень.

Ключові слова: акціонер, захист, акціонерне товариство, загальні збори акціонерів, корпоративні права.

В статье рассмотрены способы гражданско-правовой защиты прав акционеров в действующем украинском законодательстве, а также проанализирована судебная практика относительно наиболее распространенных нарушений.

Ключевые слова: акционер, защита, акционерное общество, общее собрание акционеров, корпоративные права.

In the article the methods of civil legal defence of rights for shareholders are considered in the current Ukrainian legislation and also judicial practice is analysed in relation to the most widespread violations.

Key words: shareholder, defence, joint-stock company, general meeting of shareholders, corporate rights.

Актуальність дослідження. Акціонерне товариство є найбільш поширеною і перспективною формою здійснення підприємницької діяльності. Сучасне українське законодавство в більшості питань сприйняло підходи, запропоновані європейським правом: встановило достатньо жорстку процедуру створення і підтримки статутного капіталу товариства, врегулювало питання, що стосуються реорганізації, створення філій та представництв, узаконило існування товариств з одним учасником. Однак ряд моментів, що стосуються діяльності акціонерних товариств, відчувають нестачу правового регулювання – у першу чергу це стосується питань реалізації та захисту прав акціонерів.

Існуючі правові механізми захисту прав акціонерів в силу ряду причин фактично не гарантують своєчасної та ефективної реалізації майнових і немайнових прав акціонерів. Як показує судово-арбітражна практика розгляду корпоративних спорів, акціонер, як основний учасник акціонерних правовідносин, часто не має можливості відновити порушене право та усунути наслідки його порушення.

Таким чином, дослідження проблем захисту майнових прав суб'єктів корпоративних відносин є актуальним не тільки з точки зору теорії, але й з точки зору практики.

Аналіз останніх досліджень. В українській правовій науці окремі питання охорони прав акціонерів розглядалися у дисертаційних дослідженнях: І. В. Спасиво-Фатєєвої «Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин» [1], В. П. Ливинця «Правове регулювання діяльності акціонерних товариств» [2], О. В. Щербини «Правове становище акціонерів за законодавством України» [3].

Спеціальними дослідженнями охорони та захисту прав акціонерів у цивільному праві України займалися О. В. Регурецька, А. Г. Гулик [4]. Корпоративні відносини господарських товариств досліджуються вченими-цивілістами (І. М. Кучеренко, В. А. Васильєва) та вченими-господарниками (О. М. Віннік, В. С. Щербина), а також на рівні дисертаційних досліджень (О. А. Воловик, О. Р. Кібенко,

О. М. Переверзева) [5; 6]. При цьому питання об'єднання способів охорони прав акціонерів у цілісну систему шляхом їх класифікації, висвітлення проблем визнання права власності на акцію, витребування акції з чужого незаконного володіння, дослідження підстав захисту прав акціонерів, і надалі потребують окремого детального вивчення.

Мета дослідження. Вивчити особливості цивільно-правового захисту акціонерів в сучасному українському законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Порядок захисту прав акціонерів та акціонерного товариства в Україні регулюється широким спектром нормативно-правових актів, включаючи Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закони України «Про господарські товариства» та «Про акціонерні товариства» та інші.

Крім того, органи судової влади видали кілька актів, які покликані уніфікувати практику застосування норм права в сфері корпоративних відносин. У той же час, спостерігаються деякі відмінності в застосуванні норм права різними судами України, включаючи Верховний Суд України (далі – «ВСУ») і Вищий господарський суд України (далі – «ВГСУ»). При цьому в різні періоди часу окремі норми права трактувалися одними і тими ж судовими інстанціями по-різному.

На думку Е. Ю. Асташкіної, право акціонера на захист гарантовано законом тільки в тих випадках, коли відповідає межах його здійснення, тобто здійснюється акціонером добросовісно, розумно, опосередковує застосування дозволених засобів захисту за призначенням, не пов'язане з наміром заподіяти шкоду або порушити права товариства або іншого акціонера в будь-якій формі [7].

Зловживання правом на захист повинно вважатися цивільним правопорушенням, вчиненим акціонером (групою акціонерів) або посадовою особою акціонерного товариства при здійсненні належного йому права, пов'язаним з наміром завдати шкоди акціонерам і суспільству в цілому, перешкодити законній реалізації майнових і немайнових прав акціонерів, використовувати недозволені засоби ре-

алізації та захисту прав [8]. Порушення суб'єктом акціонерних правовідносин меж здійснення і захисту права тягне неможливість використання цивільно-правових способів його реалізації та захисту.

Існує три форми захисту прав акціонерів:

1) цивільно-правовий захист прав та інтересів акціонерів;

2) судовий захист прав та інтересів акціонерів;

3) інші способи захисту прав та законних інтересів акціонерів:

- адміністративно-правові способи;

- кримінально-правові способи.

Вибір акціонерами способу захисту повинен здійснюватися з урахуванням можливості досягнення мети реального відновлення порушеного права. Захист прав акціонерів як основних учасників акціонерних правовідносин зводиться до необхідності забезпечення заходів захисту прав на акцію як особливий об'єкт правовідносин, що застосує майнові і немайнові права акціонера [9].

У свою чергу, систему цивільно-правових способів захисту прав акціонерів можна визначити як сукупність спеціальних, можливих і допустимих заходів з відновлення порушеного корпоративного майнового або немайнового права, припинення і попередження його порушень, які передбачені законом і внутрішньокорпоративними актами [10].

Право акціонера на захист здійснюється в передбаченому законом порядку за допомогою застосування належних форм, способів і методів захисту. Зокрема, Цивільний кодекс України [11] у статті 16 визначає відкритий перелік способів захисту цивільних прав судом, які можуть бути використані і при інших способах захисту.

Серед інших способів необхідно назвати передбачену в ст. 50 Закон України «Про акціонерні товариства» можливість акціонера оскаржити до суду рішення загальних зборів акціонерів. При цьому вказане рішення повинно порушувати його права та законні інтереси [12].

Назвемо деякі поширені порушення прав акціонерів та особливості їх захисту.

1. Порушення права брати участь в управлінні акціонерним товариством. Акціонери безпосередньо здійснюють своє право на участь в управлінні акціонерним товариством шляхом участі в загальних зборах акціонерів. Група порушень права на участь в управлінні товариством досить різноманітна. Так, серед них зустрічаються: порушення порядку повідомлення про загальні збори акціонерів, у тому числі строків та способів повідомлення про збори; ненадання акціонерам можливості ознайомитися з документами, пов'язаними з порядком денним зборів; порушення вимог щодо порядку денного (наприклад, некоректне формулювання питань порядку денного); порушення порядку реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах, в тому числі недопущення акціонерів до реєстрації; прийняття рішень з питань, не включених до порядку денного; проведення загальних зборів акціонерів за відсутності кворуму та інші.

Наприклад, порушенням прав акціонерів є прийняття на загальних зборах рішень на виконання пункту порядку «Різне». У цьому випадку для захисту свого права на участь в управлінні товариством акціонер може подати позов, спрямований на визнання недійсними рішень зборів акціонерів, з питань не включених до порядку денного, а розглянутим в рамках пункту порядку «Різне».

Ще 10.11.1999 р. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку прийняла роз'яснення про заборону вказувати в порядку денному зборів акціонерів пункти з абстрактним змістом «Різне», «Організаційні питання» тощо [13]. Така позиція була підтримана згодом і органами судової влади, що знайшло своє відображення в Постанові Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. [14]. Так, пунктом 22 зазначеної Постанови встановлено, що суди зобов'язані ви-

знавати недійсними рішення зборів акціонерів, прийнятих в ході розгляду подібного роду абстрактних питань порядку денного зборів.

Одночасно Пленум ВСУ підкреслив, що повноваження органів судової влади не поширюються на можливість шляхом прийняття судового рішення включити до порядку денного зборів акціонерів будь яке питання. Таким чином, Пленум ВСУ чітко розмежував межі повноважень органів судової влади і межі автономії волі акціонерів в частині визначення обсягу питань, що розглядаються на зборах акціонерів.

Іншим поширеним порушенням прав акціонерів на прийняття участі в управлінні акціонерним товариством є порушення порядку скликання загальних зборів акціонерів, зокрема, порядку повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів, встановленого статтею 35 Закону України «Про акціонерні товариства» [12]. Вимоги закону до порядку скликання загальних зборів акціонерів та строку їх повідомлення покликані дати можливість акціонерам реалізувати своє право на участь у загальних зборах акціонерів, внести свої пропозиції щодо порядку денного. ВСУ в Листі від 01.08.2007 р. роз'яснив, що права акціонера слід вважати порушеними внаслідок порушення вимог закону про скликання і проведення загальних зборів акціонерів, якщо акціонер не зміг взяти участь у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, внести пропозиції щодо порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах тощо [15].

При цьому слід звернути увагу на зміни підходу судів до захисту прав міноритарних акціонерів товариства при порушення порядку повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів.

Так, у визначенні Судової палати у цивільних справах ВСУ від 19.09.2001 р. у справі за позовом Д. та С. до АТ «Торговий дім «Укртатнафта» ВСУ зазначив, що рішення загальних зборів товариства можна визнати недійсним лише за умови, що відсутність позивача могла істотно вплинути на їх прийняття [16]. Однак, у Листі від 01.01.2004 р. ВСУ зайняв іншу позицію, обґрунтувавши це тим, що законодавством не передбачено таку умову визнання недійсним рішення загальних зборів. ВСУ зазначив, що при вирішенні спору про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів суд не може прийти до висновку стосовно суттєвості впливу відсутності позивача на прийняття загальними зборами рішень виходячи тільки з кількості голосів, що належать позивачу, оскільки вплив на прийняття рішення не обмежується тільки участю в голосуванні [17].

ВГСУ у Рекомендаціях від 28.12.2007 р. висловив схожу позицію і вказав, що позивачу не може бути відмовлено в задоволенні вимог про визнання рішень загальних зборів недійсними тільки на підставі недостатності його голосів для зміни результатів голосування щодо ухвалених загальними зборами рішень, оскільки вплив акціонера на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням [18].

Однак, вже в Постанові від 24.10.2008 р. ВСУ зазначив, що при вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів на підставі недопущення до участі акціонерів товариства судам необхідно встановити, чи могла їх відсутність (або присутність) істотно вплинути на прийняття оспорюваного рішення [14].

2. Порушення переважного права акціонерів ПрАТ на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства. Протягом багатьох років питання свободи відчуження акціонером акцій ПрАТ був одним з центральних питань, з яким були пов'язані неоднозначні трактування.

На законодавчому рівні переважне право акціонерів ПрАТ на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами, було закріплено з набранням чинності Господар-

ського кодексу України 01.01.2004 р [19]. Що стосується періоду до 2004 р., то значний крок у вирішенні проблеми був зроблений Конституційним Судом України, який у Рішенні № 4-рп/2005 від 11.05.2005 р. визначив, що чинне законодавство «не виключає і не виключало можливості передбачити в установчих документах закритого акціонерного товариства переважне право акціонерів товариства на придбання акцій, що відчужуються іншими акціонерами товариства» [20]. Таким чином, Конституційний суд встановив, що включення до установчих документів ПрАТ положення щодо права переважної купівлі акцій ПрАТ його акціонерами є законною і не порушує права акціонера, який має намір провести відчуження належних йому акцій.

З набранням чинності Господарського кодексу України основним правилом, що регулює переважні права акціонерів ПрАТ, є стаття 7 Закону України «Про акціонерні товариства» [12]. Одночасно, беручи до уваги зміст цієї статті, яка встановлює, що «акціонери приватного акціонерного товариства мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства», ВГСУ у Рекомендаціях «Про практику застосування законодавства при розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 р. № 04/5-14 (далі – «Рекомендації від 28.12.2007 р.») визначив, що таке переважне право поширюється виключно на випадки добровільного продажу самим акціонером своїх акцій [18]. У разі ж примусового продажу акцій на виконання судового рішення, реалізація акцій ПрАТ відбувається в загальному порядку без застосування принципу права переважного придбання акцій. ВСУ в Постанові від 24.10.2008 р. вказав, що купівлею-продажем акцій ПрАТ, на яку поширюються переважні права акціонерів, також потрібно вважати їх передачу у власність за договором міни [14]. Але на випадки переходу акцій ПрАТ у власність у порядку універсального правонаступництва право переважної покупки не поширюється.

Відсутність механізму реалізації переважних прав на придбання акцій ПрАТ, закріпленого в законодавстві або статуті товариства, породжує неоднозначну правову ситуацію і дає підстави для неоднозначної судової практики. Так, наприклад, Господарський суд м. Києва в своїй постанові від 05.02.2007 р. визначив, що в разі, якщо акціонер ПрАТ запропонував іншим акціонерам придбати його акції і кілька з таких акціонерів виявили бажання придбати акції, то продавець має право вибору покупця серед зазначених акціонерів. При цьому акціонери ПрАТ не мають привілеїв щодо придбання акцій цього товариства між собою. Київський апеляційний господарський суд в ухвалі від 02.04.2007 р. підтримав точку зору суду першої інстанції.

Однак в іншій справі ВГСУ висловив іншу правову позицію [21]. Так, у Постанові ВГСУ від 27.03.2007 р. у справі № 48/210 за позовом Українського фінансово-промислового концерну «УФПК» до ТОВ «Квіти-Сервіс» та ТОВ «Укрреестр» ВГСУ не погодився з точкою зору суду апеляційної інстанції, в відповідно до якої акціонери ПрАТ мають переважне право придбати акції перед третіми особами, які не є акціонерами, але не мають такого права у відносинах між собою. ВГСУ постановив, що відсутність механізму реалізації акціонером переважного права на придбання акцій у статуті товариства та / або законодавстві України не може позбавити такого акціонера можливості скористатися таким майновим правом, передбаченим законом, і не позбавляє акціонерів ПрАТ обов'язку дотримуватися такого права. ВГСУ залишив без змін рішення суду першої інстанції, згідно з яким визнано недійсним договір купівлі-продажу цінних паперів, укладений з порушенням переважних прав акціонера на придбання акцій у разі їх відчуження іншими акціонерами.

Постанова ВГСУ від 27.03.2007 р. у справі № 48/210 не дає відповіді на питання в яких пропорціях повинні

розподілятися між акціонерами акції ПрАТ, що продаються одним з акціонерів. Однак, таку відповідь ми можемо знайти в Рекомендаціях ВГСУ від 28.12.2007 р. та Постанові Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р.: у разі відсутності в статуті ПрАТ відповідних положень щодо переважних прав акціонерів на придбання акцій, що продаються акціонерами товариства, акціонери мають переважне право покупки пропорційно кількості належних їм акцій [14; 18].

Варто звернути увагу на тенденцію в практиці ВСУ (Постанова від 24.10.2008 р.), згідно з якою, продаж акціонером ПрАТ акцій з порушенням переважного права не зумовлює недійсність відповідного правочину [14]. Наслідком такого порушення ВСУ вважає право будь-якого акціонера ПрАТ вимагати в судовому порядку переведення на нього прав і обов'язків покупця. При цьому ВСУ пропонує використовувати аналогію з нормою частини четвертої статті 362 Цивільного кодексу України [11].

3. Порушення прав акціонера на отримання інформації про діяльність акціонерного товариства може полягати, наприклад, у відмові надати акціонеру для ознайомлення балансів, звітів про фінансово-господарську діяльність товариства, протоколи ревізійної комісії, протоколи зборів органів управління товариства. Ці документи товариство зобов'язане надавати акціонеру на його вимогу з урахуванням абзацу третього частини першої статті 88 Господарського кодексу України та пункту 4 статті 25 Закону України «Про акціонерні товариства» [12; 19]. Проте, якщо в установчому документі товариства не закріплені права акціонерів на отримання засвідчених копій цих документів, то відмова товариства у видачі таких завірених копій не може вважатися порушенням прав акціонера, оскільки законодавство зобов'язує товариство надавати зазначені документи тільки для ознайомлення.

Безперечно, що акціонеру потрібна інформація про діяльність товариства для прийняття обґрунтованих рішень при участі в управлінні товариства, для визначення економічної цінності його акцій і для інших цілей. Тому якщо його право на отримання інформації порушується, акціонер може вимагати в судовому порядку зобов'язати товариство надати йому відповідні документи про діяльність товариства.

Широко поширеною є практика подачі акціонерами позовів про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів для захисту права на участь в управлінні товариством, а також інших прав. Окрему увагу в правозастосовчій практиці судових органів України було приділено питанню визнання недійсними рішень органів акціонерного товариства за позовами акціонерів, які не були акціонерами на момент прийняття відповідного рішення загальних зборів акціонера. Так, акціонери, здобуваючи акції на вторинному ринку, мали намір визнати недійсним, в тому числі, рішення загальних зборів акціонерів, прийняті до набуття акціонером акцій.

Таким чином створювалася необмежена у часі ситуація правової невизначеності, коли одні і ті ж рішення зборів акціонерів можуть оскаржуватися власниками однієї і тієї ж акції, що змінюють один одного у міру обороту самої акції на вторинному ринку.

ВСУ в Постанові від 24.10.2008 р., узагальнивши практику судів по даному питанню, встановив, що правом на звернення до суду з позовом про визнання недійсним рішень органів управління товариства мають лише ті його акціонери, які такими були на дату прийняття оскаржуваного рішення [14]. Подібне рішення проблеми встановило якісь суб'єктні рамки, що обмежують право нових акціонерів на оскарження рішень органів управління товариства.

Одночасно Закон України «Про акціонерні товариства» ввів додаткове тимчасове обмеження на визнання недійсним рішення зборів акціонерів акціонерного товариства, встановивши, що «... У разі, якщо рішення за-

гальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують норми цього Закону, інших актів законодавства, статуту чи положення про загальні збори акціонерного товариства, акціонер, права та охоронювані законом інтереси якого порушені таким рішенням, може оскаржити це рішення до суду протягом трьох місяців від дати його прийняття» [12]. Таким чином, законодавець намагався додати рішенням зборів акціонерного товариства максимальну стабільність, що має величезне значення для виконавчих органів товариства, які отримують додаткові гарантії незмінності прийнятих зборами акціонерів рішень.

В акціонерному товаристві інтерес акціонера реалізується як безпосередньо – через здійснення акціонером належних йому прав, так і опосередковано – через діяльність самої корпорації, учасником якої він є. У цьому сенсі неважко уявити ситуацію, коли інтереси того чи іншого акціонера вступають у конфлікт з інтересами не тільки інших акціонерів, але і корпорації в цілому. Тому для збереження і зміцнення цілісності акціонерного товариства як специфічної системи виявлення та забезпечення балансу названих інтересів, а також механізмів їх захисту повинні розглядатися в якості однієї з основних завдань нормативного регулювання діяльності акціонерних товариств, реалізації прав їх акціонерами. Ключовим тут, думається, є питання про співвідношення волі більшості акціонерів з інтересами меншості, в тому числі про захист меншості від свавілля більшості.

Практика вирішення даного питання виявила тенденцію використання великими акціонерами укупі з менеджментом різних компромісних схем. Наведемо деякі з них:

1. Мінімізація та консолідація акцій. Найпростіший спосіб, що дозволяє, з одного боку, скоротити обсяги декларованого прибутку, щоб мінімізувати оподаткування податком на прибуток, і здійснити, тим не менш, виплату дивідендів акціонерам, – розділити статутний капітал товариства на мінімально можлива кількість акцій.

2. Поділ акцій на прості та привілейовані. Інший шлях збереження балансу між інтересами великих і дрібних власників при розподілі отриманого прибутку передбачає обмін звичайних голосуючих акцій товариства, які належать міноритаріям, на привілейовані акції товариства.

Нагадаємо, що, згідно з п. 4 ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства», конвертація звичайних акцій товариства в привілейовані акції, облігації та інші цінні папери не допускається [12]. У цьому зв'язку реалізація даного варіанту можлива тільки в тісному діалозі з міноритарними акціонерами, та залежить від конкретної ситуації і припускає можливість різних модифікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / І. В. Спасибо-Фатеева, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2000. – 36 с.
2. Ливинець В.П. Правове регулювання діяльності акціонерних товариств: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В. П. Ливинець, НАН України Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2000. – 22 с.
3. Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України / О.В. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 158 с.
4. Регурецька О. В. Охорона прав акціонерів у цивільному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Регурецька, Інститут держави і права ім. Корецького. – К., 2005. – 20 с.
5. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / І. М. Кучеренко, Інститут держави і права ім. Корецького. – К., 2004. – 36 с.
6. Воловик О. А. Господарсько-правове забезпечення корпоративних інтересів [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О. А. Воловик, НАН України Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2005. – 20 с.
7. Асташкіна Е. Ю. Гражданско-правовые способы защиты прав акционеров в России: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. Ю. Асташкіна. – Ставрополь, 2003. – 22 с.
8. Кернецький А. Права акціонерів, шляхи і ступінь їх захисту / А. Кернецький // Юридичний журнал – 2006. – № 8. – С. 36
9. Федоренко Н.В. Некоторые аспекты правоприменения в арбитражном процессе / Н.В. Федоренко, З.С. Лусегенова // Вестник ВАС РФ – 2002. – №: 6. – С. 96
10. Козлов С. Захист прав акціонерів: аксіоми та гіпотези / С. Козлов // Юр.газета – 2005. – №: 9 (45). – С. 6–7.
11. Цивільний кодекс України: зі змінами і доп. станом на 10 лют. 2010 р. / Верховна Рада України – Офіц. видання – К.: Алерта, 2010. – 258 с. – ISBN: 978-966-2183-94-8.
12. Закон України «Про акціонерні товариства»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 лют. 2012 р. / Верховна Рада України – Офіц. видання – К.: Паливода А. В., 2012. – 79 с.
13. Роз'яснення «Про порядок застосування статей 41 та 43 Закону України «Про господарські товариства» у частині регулювання питань щодо порядку денного загальних зборів акціонерів». [Електронний ресурс] / Державна комісія з цінних паперів та фондового рин-

Розглянувши деякі матеріально-правові особливості спорів, пов'язаних із захистом прав акціонерів, окремо зупинимося на деяких процесуальних аспектах корпоративних спорів.

До не давнього часу, чинне процесуальне законодавство не містило в собі особливостей розгляду корпоративних спорів. Однак з прийняттям змін до Господарського процесуального кодексу України від 15.12.2006 р. суперечки, що випливають з корпоративних відносин розглядаються господарськими судами незалежно від суб'єктного складу учасників відносин [22].

Слід зазначити, що поняття «корпоративні відносини» як критерій віднесення спорів до категорії корпоративних викликав чимало суперечок і протиріч. Проблема полягає не тільки у визначенні природи відносин, але і в тому, що часто корпоративний спір пов'язаний з відносинами влади і підпорядкування, спори з яких розглядаються відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України. До подібної категорії справ відносяться, перш за все, питання відміни державної реєстрації установчих документів та змін до них і т.д. Деяку ясність у дане питання вніс ВСУ в Постанові від 24.10.2008 р. Так, в Постанові від 24.10.2008 р. ВСУ зазначив, що до корпоративних належать спори за позовами учасників (засновників, акціонерів), пов'язані з вимогами про визнання недійсними установчих документів товариства і припиненням юридичної особи у зв'язку з порушеннями вимог законодавства щодо порядку їх прийняття та затвердження [14]. Не належать до корпоративних також спори про визнання недійсними установчих документів товариства і припинення юридичної особи за позовами суб'єктів владних повноважень, які здійснюють контроль за діяльністю товариства (наприклад, органів Державної податкової служби України), а також органів, що здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного можна сказати, що захист прав акціонера складається із сукупності передбачених законодавством правових засобів, якими може скористатися акціонер, потерпілий від порушення своїх прав. Дані правові засоби (матеріальні і процесуальні; попереджувальні та припиняючі тощо) повинні бути адекватними, системними, невідворотними і забезпечують баланс інтересів акціонерів з іншими суб'єктами правовідносин.

В цілому порушення чи непорушення прав акціонерів залежить від ефективності використання ними різних способів захисту. Правові способи захисту потребують більших затрат часу, але є надійнішими відносно інших. При цьому, вдавшись до них, у акціонера є більші шанси відновити свої порушені права.

- ку. – 1999. – Портал ЛІГА:ЗАКОН – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN1226.html. – Дата доступу: 30.03.2013. – Назва з екрану
14. Постанова ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 № 13 / Верховний Суд України. – Офіц. видання. – Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 11. – С. 2.
15. Лист ВСУ «Практика розгляду корпоративних спорів» від 01.08.2007 р. / Верховний суд України. – Офіц. видання. – Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 2. – С. 2.
16. Ухвала Судової палати з цивільних справ ВСУ від 19.09.2001 р. / Верховний суд України. – Офіц. видання – Вісник Верховного суду України – 2001. – № 1. – С. 1
17. Узагальнення судової практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про господарські товариства» у частині регулювання діяльності акціонерних товариств. [Електронний ресурс] / Верховний суд України. – 2004. – Офіційний портал Верховної ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0315700-04/page2>.
18. Рекомендації ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 № 04-5/14 / Вищий господарський суд України. – Офіц. видання. – Вісник господарського судочинства – 2007. – № 1. – С. 22.
19. Господарський кодекс України: із змінами і допов. станом на 14 верес. 2012 р. / Верховна Рада України – Офіц. видання. – К. : Правова єдність, 2012. – 175 с.
20. Рішення Конституційного Суду України від 11.05.2005 № 4-рп/2005 / Конституційний суд України. – Офіц. видання. – Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – С. 19.
21. Постанова ВГСУ «Про визнання недейсним договору» від 27.03.2007 р. [Електронний ресурс] / Вищий господарський суд України. – 2007. – Офіційний портал Верховної ради України – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_210600-07/.
22. Господарський процесуальний кодекс України : станом на 1 січ. 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. видання. – Х. : Право, 2013. – 94 с.

УДК 347.6.001.11

ПРИНЦИПИ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ PRINCIPLES OF FAMILY LAW OF UKRAINE: GENERAL ASPECT

Старчук О.В.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена загальнотеоретичним аспектам визначення принципів сімейного права України як галузевого різновиду принципів права. Здійснено огляд і аналіз тих напрацювань, що були зроблені у цьому напрямі у радянській, вітчизняній та зарубіжній правовій науці, та запропоновано єдині підходи до розуміння принципів сімейного права України.

Ключові слова: право, галузь права, принципи права, керівні (засадничі) ідеї, принципи сімейного права.

Статья посвящена общетеоретическим аспектам определения принципов семейного права Украины как отраслевого вида принципов права. Осуществлен обзор и анализ тех разработок, которые были сделаны в этом направлении в советской, отечественной и зарубежной правовой науке, и предложены единые подходы к пониманию принципов семейного права Украины.

Ключевые слова: право, отрасль права, принципы права, руководящие (основополагающие) идеи, принципы семейного права.

The article is devoted to the general theoretical aspects of family law principles definition in Ukraine as a branch of law principles. The survey and analysis of the research are carried out in this trend in Soviet, domestic and foreign jurisprudence has been done. Common approaches to understanding of family law principles in Ukraine are suggested.

Key words: law, branch of law, principles of law, basic ideas, family law principles.

Постановка проблеми. У вітчизняній правовій науці чимало уваги приділяється вивченню принципів права. Перші дослідження принципів права з'явилися у другій половині 40-х років ХХ ст. і цей процес триває до сьогодні, а інтерес науковців до цієї проблеми продовжує зростати.

Під час розгляду галузевих принципів права науковці визначають загальнотеоретичні аспекти засадничих ідей права України. Водночас, деякі аспекти розуміння принципів сімейного права потребують додаткового обґрунтування й конкретизації. Вказана проблема є актуальною також з позицій того, що вона є основоположною в розвитку всього сімейного права України.

Метою статті є аналіз різних підходів науковців щодо визначення сутності засадничих ідей сімейного права України й на цій основі вироблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання особистих немайнових і майнових сімейних відносин.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати основні підходи до визначення поняття принципів права;
- охарактеризувати сучасне бачення принципів сімейного права України;

- запропонувати визначення поняття принципів сімейного права України;

- сформулювати власні висновки щодо визначення поняття принципів сімейного права України.

Стан дослідження. Загальнотеоретичні аспекти з'ясування сутності принципів права досліджені науковцями радянського періоду і сьогодення як у теорії права: С. С. Алексєєв, В. К. Бабаєв, В. І. Бородянський, Ю. А. Ведерников, В. С. Грекул, А. І. Денісов, А. М. Колодій Р. З. Лівшиць, М. С. Малєїн, Г. М. Манов, П. М. Рабінович, В. М. Ронжин, О. Ф. Скакун, Л. С. Явіч, так і у галузевій юридичній науці, зокрема з сімейного права: Л. М. Баранова, В. І. Борисова, В. С. Гопанчук, М. М. Дякович, І. В. Жилінкова, І. М. Кузнєцова, А. С. Макунян, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов та інші.

Окрім цього, принципи сімейного права є неодмінним компонентом у навчальній літературі однойменної галузі права: підручниках, посібниках, практикумах, довідковій літературі тощо.

Водночас комплексних досліджень, присвячених загальнотеоретичним проблемам з'ясування сутності засадничих ідей сімейного права, ще не проводилося.

Виклад основного матеріалу. У юридичній літературі спостерігається різноманітність у формулюванні по-